

FRA DE FØRSTE LANDSBY- SKOLERS TID

Skoler og Skoleholdere i Helsingø og Drøsselbjerg Sogne
1739—1814

Af Johs. C. Jessen.

Det synes at være en almindelig Opfattelse, at de rigtig gamle Degne ogsaa holdt Skole. Deres Opgave var ganske vist at vejlede Ungdommen og for saa vidt ogsaa større Børn, der gav Møde, i den sande lutherske Kristendoms-kundskab, hvilket skete en Gang ugentlig i hver af Sognets Byer og havde Rum i en Bondes Storstue; men her kunde en Opøvelse i de praktiske Skolefag ikke finde Sted. Fra ældre Tider var der flest Løbdegne, det vil sige Disciple fra Købstadens latinske Skole, der forrettede denne og anden Degnetjeneste. Efterhaanden indrettedes der for ethvert Pastorat et Degnesæde, der i Regelen laa i Hovedsognet, men Degneboligen var kun til Sædedegnens Beboelse uden Rum til Skolestue. Hvis et velbegavet, videlystent Barn ønskede at studere Læsekunsten, tog Degnen sig maaske af ham, privat og mod Betaling. Men det stod vel sjældent paa.

Der var ingen Skolehuse og derfor ingen Skolegang; men der sporedes nogen Trang til Viden. Livet skal nok bryde frem og bane sig Vej, om det end længe ligger gemt i det skjulte. Der skete det, at der i Midten af det syttende Aarhundrede dukkede et lille Skolehus op et Sted. Og nok eet fjernt derfra. Flere fulgte efter, omend sparsomt. Det var maaske en Godsejer, der lod en Skolemester sidde

lejevrit i et lille Fæstehus for at læse med Byens Børn. Det hændte sig, at Bønderne selv tog Initiativet. Men at finde et fast, funderet Skolehus fra den Tid er som at lede i en Høstak efter et Par Synaale. Fra Sorø, Præstø og den væsentligste Del af Holbæk Amter findes Herfølge Skole, opført 1641, Faxe Skole 1644, Ruds Vedby Skole 1649 og Vejlø Skole i 1657. Der var langt imellem Skoleskorstene. Senere kom Slaglille og Stignæs Skole til, henholdsvis 1692 og 1706.

Det var et godt Skub, da Frederik den Fjerde i 1721 lod opføre 240 nydelige Smaaskoler paa sine Ryttergodser. Og nu kom der mere Fart paa, indtil Landets Behov for Skoler ansaas for dækket. Ved Fattigloven af 1708 tilpligtedes Købstæderne at bekoste fattige Børns Undervisning i Læsning og Religion, faste Skolehuse blev dog ret sjældne, men almindeligere, da en Mængde latinske Skoler i Henhold til Forordningen af 17. April 1739 nedlagdes til Fordel for et dansk Skolevæsen.

Christian den Sjette havde arvet sin Faders Virkelyst for Skolevæsenet, men paa sin egen Maade. Det var mere en voksende Bekymring for Folkets umoralske og vantro Levesæt end for en almindelig Folkeoplysning, der drev ham og hans mørkpietistiske Hofkreds, da han fik det Indfald at indrette et almindeligt Skolevæsen som en Forskole til Degnens og Præstens Konfirmationsundervisning. Han havde nemlig i Sinde at give et Lovbud om en almindelig, tvungen Konfirmation. Det kunde ikke kræve meget Hovedbrud af en enevældig Regering, og det skete i 1736.

Til Gennemførelse af et saa stort Foretagende som at sætte hele Landets offentlige Skole i Gang, begyndende paa bar Bund, krævedes selvsagt mange Forberedelser med indhentede Oplysninger af forskellig Art og Tilrettelægning af en solid Basis, der kunde sikre det ønskede Formaal en varig Virkning. I saa Henseende maatte man saavel have Skolens indre som dens ydre Kaar for Øje.

Opgaven løstes delvis af »Den lille Skolekommission«, som nedsattes af Regeringen i Begyndelsen af 1730erne. Den stærkt pietistisk prægede Slotspræst Erik Pontoppidan udarbejdede efter kongelig Ordre en ny Forklaring til Luthers lille Katekismus, egnet til Skolebrug, og da den forelaa 1737, maatte han i Gang med at samle en ny Salmebog. Det var ikke Thomas Kingos, men Hans Adolf Brorsons Toner, som klang i hans Salmebog af 1740, der ligesom hans Forklaring eller Lærebogen aandede det pietistiske Livssyn.

Der var jo meget mere at tilrettelægge for Undervisningen og Skolens indre Liv, foruden at Skolens ydre Rammer skulde fastlægges. Til den Ende paabødes det ved Reskript af 25. Februar 1737 Stiftsovrigheden, 3: Stiftsbefalingsmanden (Stiftamtmanden) og Biskoppen, for hvert Stift at lade indhente Oplysninger om, hvor mange Skoler der foruden Kongens fandtes, og hvor mange der endnu tiltrængtes for at gøre Skolegangen almindelig. Det faldt ganske naturligt, at Gejstligheden tog sig af Skolens indre Forhold, den verdslige Øvrighed af dens ydre. Biskoppen gav Ordre til Provsterne om gennem Præsterne at fremskaffe de nødvendige Oplysninger, og Stiftamtmanden rykkede Amtmændene, der satte Herreds- og Birkfogder i Bevægelse for Sagens Fremme.

Allerede den 19. Marts 1735 forelaa en Række Oplysninger om Forholdene i Løve Herred. Det var Herredsprovsten Niels Heining, en Bondesøn fra Heininge ved Slagelse, der var saa ivrig. Fra Helsing-Drøsselbjerg Sognekunde Heining fortælle, at Sognepræsten Christen Høst for et Par Aar siden havde ladet opføre et Skolehus paa 4 a 5 Fag med en tilhørende Have, hvor han gav en Skolemester eller Skoleholder, som man nu yndede at sige, fri Bolig samt 1 Tønde Rug, 1 Tønde Byg og 1 Tønde Malt til hans Underholdning. Og Høsts Svigerfader, Bogholder ved Det ostindiske Kompagni, Etatsraad F. Holmsted, gav ugentlige Skolepenge samt Bøger og Papir for 12

Børn. Efter Tidens Skik gav hvert Barn 2—4 Skilling*) ugentlig i Skolepenge til Skoleholderen.

Efter Indbydelse fra Amtmanden Frederik Adeler, Gundetved (nu Selchausdal) gav Herredsprovsten, Lodsejerne, Herredsfogderne, Sognepræsterne og enkelte af de »vittigste« Bønder Møde i Bakkendrup Kirke den 27. Februar 1737, hvor Skolernes Placering m. m. drøftedes.

Den nysudnævnte Biskop Peder Hersleb, der formentlig maa tilskrives den Ære at have affattet det endelige Lovforslag, fandt 1738 for godt at kræve nye Oplysninger ad gejstlig Vej. Efter Provst Heinings Forflyttelse til et andet Herred var det nu Provst Christian Christopher Reenberg, Finderup, der forestod Beretningerne fra Præsterne. Fra Helsinge-Drøsselbjerg Sogne meddelte Hr. Christen Høst den 3. August s. A., at da han i 1731 ankom til Kirkehelsinge, fandt han »mange smaa Børn uden Hører, hvorfor han i Kirkehelsinge lod opføre et Skolehus med skikkelig Have til«. Og da Huset stod færdigt, holdt han en Student til Skolen. For Tiden var Skoleholderen en gammel Teolog ved Navn Jørgen Müller, som hos og af Præsten nød Kammer, Kost, Lys og Varme samt 20 Rigsdaler i Penge. »Min kære Svigerfader har holdet 12 Børn fri, og Resten, saa mange som vilde, baade i og udenfor Byen, har jeg ladet fri gaa i Skole og har ved min Svigerfaders, Hr. Justitsraad Holmsteds og egen Hjælp forskaffet fri Bøger og Papir til dem, som

*) Forklaring til Teksten:

en Rigsdaler (Rd.) = 6 Mark (Mk.) á 16 Skilling (Sk.). En gammel Daler regnedes lige med en Tokrone.

en Slettedaler (Sld.) = 4 Mark á 16 Skilling og har altsaa kun $\frac{2}{3}$ Værdi af Rigsdalerens.

en Grot (tysk Grosz), en storformet Skillemønt, f. Eks. 1 Skilling Grot, 1 Toskilling Grot. En tysk Grot = 2 Sk. = 4 Øre.

en Tønne (Td.) Korn = 8 Skæpper (Skp.) á 4 Fjerdingskar (Fdk.) og er ca. 1,4 hl.

en Tønne Land er ca. 0,55 ha.

en Mil er ca. $7\frac{1}{2}$ km, en Alen er ca. 0,62 m.

en Favn (Fv.) Brænde er ca. 2,3 Rummeter.

et Lispund er 16 pund = 8 kg. Et Pund er 32 Lod.

vilde lære at skrive«. Endvidere meddelte Hr. Høst, at han i Vindehelsinge havde givet en Student M u u s 7 Fag Hus med tilhørende Have til fri Beboelse foruden 10 Slette-daler i Penge samt en Ko lejefrit og noget Korn til Brød imod, at Muus uden Betaling læste med de fattige Børn og tog Betaling af de formuende. Men Høst tilføjede suk-kende: »Det er beklageligt, at Folk ej har den Lyst, som burde haves til deres Børns Tarv. Vi fejler og den Justits, som haves ved Kongens Skoler, da det kunde blive bedre indrettet«. Ovre i Drøsselbjerg havde Høst ladet en U r t e g a a r d s m a n d bo frit i et Hus paa Annekspræstegaar-dens*) Grund. »Samme naar han har om Sommeren dyr- ket Hauger, læser om Vinteren for Børn«. Børnene fra Dalby kunde søge Skole i Kirkehelsinge, mente Høst.

Danmarks første almindelige Skolelov, F o r o r d n i n - gen a f 23. J a n u a r 1739, var blevet til. En Sammen- ligning mellem Skoleforordningerne af 1721 og 1739 kan da være paa sin Plads.

F r e d e r i k d e n F j e r d e s Skoler, de kongelige Skoler, var paa 9 Fag, grundmurede, teglhængte med Kaalhaver til. De opførtes og vedligeholdtes af de konge- lige Kirkers Kasser. Skoleholderen skal undervise i Læs- ning, Skrivning, Regning og oplære Børnene i Luthers lille Katekismus. Til Skolekaldet indstiller Præsten, hvorefter Provsten eksaminerer den indstillede, der efter vel over- staaet Prøve kaldes af Amtmanden. Skoleholderen lønnes med 24 Rd., der udredes af Kirkens Kasse, men Skole- distriktets Bønder skal om Sommeren afse Græsgang paa Byens Fællede samt levere et Lispund Hø og et Lispund Halm pr. Tønde Hartkorn til Vinterfoder for hans 2 Kør

*) Annekspræstegaard: I Dobbeltsogne havde Præsten ogsaa en Præstegaard i Annekset, en Slags Mensalgods til Kost og Tæring. Ogsaa Degnen havde Mensalgods i Annekset, i Rege- len et Hus med Have og maaske et lille Vænge, der brugtes til Fribolig for hans derværende Ringer. Høvedegnen havde ikke mindre end 3 Mensalhuse i Annekset Flakkebjerg. Jvf. omstaaende under Kirkehelsinge Skole.

og 6 Faar. De skal ogsaa levere et Læs Tørv for hver 20 Tdr. Hartkorn, men 2 Skovlæs Brænde gives fra de kongelige Skove. Husmændene skal give Skoleholderen hver en Mark aarlig.

Forordningen af 1739 lød paa, at Skolehuset skulde være paa 8—10 Fag almindelig Bondebygning. Skoledistriktets største Lodsejer skal som Skolepatron lade Huset opføre og vedligeholde, de øvrige Lodsejere forholdsvis deltage i Udgifterne eller selv indrette Skole. Bønderne leverer Ler, Pilevænder og Halm samt gør Kørselen, mens Husmændene gør Haandarbejdet. Undervisningen i Læsning og Kristendom skal gives frit, men ønskes et Barn undervist i Skrivning og Regning, maa der gives henholdsvis 2 og 4 Sk. ugentligt. Iøvrigt ansaa Regeringen det for Tidsspilde at dyrke Skrive- og Regnekunsten, da Forordningen tog Sigte paa Konfirmationen. Skoleholderen foreslaas af Sognepræsten, eksamineres af Provsten og kaldes af Patronen, skiftevis paa Omgang af Distriktets øvrige Ejere i Forhold til deres Hartkorn, en Bestemmelse, der ofte skabte Forviklinger under Vakan- cer. Skolelønnen er 12 Rd., 5 Tdr. Rug, 7 Tdr. Byg, der tilsammen havde en Værdi af 24 Rd. Iøvrigt blev Lønnen i Naturalydelse som ved Kongens Skoler. Det var formentligt Meningen, at Pengelønnen skulde gives af Godskasserne eller Kirkekasserne, men alt lignedes paa Bonden. Godser og Præstegaarde var fri. Skolepatronen skal staa for Skolekassen, af hvilken Skoleholderen faar sin Pengeløn, og Skolens Inventarium, saasom Borde, Bænke og Bøger, navnlig for de fattige Børn, anskaffes: Abc'er, Katekismer, Læsebøger, Bibler, Testamenter, Salmebøger, 2 Blækhorn og 2 Linealer. Skolekassens Midler bestod af de fornævnte 12 Rd. til Skolelønnen, Husmandsmarken og 4—6 Sk. aarlig af hvert ungt Menneske over 15 Aar i Forhold til deres Alder. Endvidere af Lysepenge, 3: Penge, der hidtil brugtes til Lys i Kirken, men her fandtes nyttigere til gudeligt Brug, og endelig af Bækken-, Tavle-

Bøsse- og Straffepenge*). Saa indeholdt Forordningen jo faste Vedtægter for Skoledisciplinen, for Skoledagens Forløb, saasom om Morgen- og Aftenbøn, Knæfald under Andagten, for Skoleholderens Opgave og Opførsel o. s. v., alt saare vel betænkt og omhyggeligt formet for Øjemedet.

Fra Lodsejerne fremførtes saa mange Indvendinger imod Forordningens Bestemmelser, der vilde virke saa byrdefuldt, at det ikke kunde bæres, og Regeringen gav efter ved Plakat af 29. April 1740, der med sine lempende, modererende og svævende Ændringer forringede Skolens Kaar meget stærkt. Til Skolehus kunde nu tages et ældre Gadehus. Godsejerens Indflydelse ved Lærerkaldelse forøgedes, og med Hensyn til Skolekassen mere selvraadende, hvilket berørte Skolelønnen og Skolens Inventarium. Kun eet krævedes ganske præcist: Skolen skal sættes i Gang senest den 1. Januar 1742. Og dette efterkommedes saa nogenlunde. Mange Steder var alt i Orden, andre Steder som her havde man ligget paa Lur efter, at noget skulde vise sig, hvilket jo ogsaa skete ved Plakaten, og nu samledes »Skolekommissionerne« for Kalundborg, Dragsholm, Sæbygaard og Holbæk Amter under Amtmand F r e d. A d e l e r s Forsæde paa Gundetved den 8. Juli 1740 for i Henhold til Forordningen og Plakaten at foretag den endelige Indstilling om Skoleplanen, der fremtidigt blev gældende for disse Amter. Den underskrevet samme Dag af Amtmanden og Herredsprovsterne. Helsing-Drøsselbjerg Pastorat fik 4 Skoler, henholdsvis i Kirkehelsing, Vindehelsing, Drøsselbjerg og Reersø.

Løve Herreds Skoleplaner havde 9 »Degneskoler« med

*) B æ k k e n : et dybt Messingfad, hensat ved Kirkedøren til Indsamling Fastelavnssøndag og Mikkelsdag. T a v l e : en lille Kasse med Haandtag, eventuelt en Pung med Stang, som Degnen under Sangen stak ind til Menigheden i Kirkestolene ved Brudevielser, Barnedaab og Jordefærd. B ø s s e : en Daase, eventuelt en Tallerken, der gik rundt mellem Gæsterne ved Gæstebud. S t r a f f e p e n g e : for Helligbrøde. Misbrug af Søn- og Helligdage, Bøder for utidig Optræden i Retten og lign.

Degnene som Skoleholdere, 9 »Nye Skoler« med Skoleholdere og Antvorskov Ryttergods' 2 kgl. Skoler i Stillinge Sogn, som dengang laa i Løve Herred, i alt 20 Skoler. Kongens Skoler forblev uberørte i de ydre Vilkaar, men maatte fremtidigt dele fælles Skæbne med de øvrige i de indre Kaar. Paa Provstens affattede fælles Skoleplan af 22. August 1742 fandtes kun een Skole, nemlig Tjørnelunde, forordningsmæssigt indrettet med Løn og Husly, 2 Skoler var placeret midlertidigt. De fleste Degne, der som Minimum kunde afspises med 6 Rd. for Skoleholdet, fik Løn udover denne Bestemmelse i Forordningen.

Fire Dage efter Mødet paa Gundetved paabegyndte Biskop P e d e r H e r s l e b sin første Visitats i Løve Herred, den 14. Juli var han i Helsing Kirke, hvor Ungdommen fra begge Sogne var tilsagt at give Møde. Præsten Christen Høst prædikede smukt over Mathæus Kapitel 16, Vers 5: »Og d e r hans Disciple fo'r over til hin Side, havde de glemmt at tage Brød med«. Exordium (c: Indledning) over Esajas, Kapitel 48, Vers 17: »Saa siger Herren, din Genløser, Israels Hellige: Jeg er Herren, din Gud, som lærer dig, hvad nyttigt er, og som fører dig paa Vejen, som du skal gaa«. Baade Præstens og Degnens Bøger blev noget erindret om. Sjæleregisteret*) var paa 293 Ungdom. De konfirmerede passabel øvede. Begge Kirker beset og i lovlig Stand.

Visitatsen forløb altsaa pænt i Helsing og navnlig i Ruds Vedby, ogsaa i Reerslev. Men ellers var Bispnen meget forstemt over den mørke Vankundighed, hvori Herredet henlaa. Præsten i Havrebjerg havde et slet Rygte, og den i Sæby blev »advaret og formanet at tage sig mere af Bønderbyerne end af Herregaarden«. Degnen til Tersløse-Skellebjerg beordredes til at holde sig fra Kroen, og Degnen til Gørlev-Bakkendrup, hvor Præsten var død, irettesattes offentligt for Drukkenskab. Gierslev Sogn, der nylig

*) Sjæleregister, en Fortegnelse over alle ugifte Personer over 6 Aar.

havde skiftet Præst, led efter Følgerne af den afgaaede Præsts Udskejelser og Dovenskab. Præsten i Stillinge prædikede slet og magert over en smuk Tekst, Provst Reenberg alt for klogt og klygtigt (o: vittigt), og ganske lidet Sammenhæng. I Ørslev gik det heller ikke ret godt. Og de fleste Steder var Ungdommen ganske forsømt. Biskoppen maatte trøste sig med, at nu kom Skolerne snart i Gang.

Kirkehelsinge Skole.

Til Kirkehelsinge Skole henlagdes foruden Kirkehelsinge By ogsaa Toelstang af Gierslev Sogn. Det var oprindeligt Meningen, at der skulde hæftes en Skolestue til Degneboligen, men i sidste Øjeblik valgte man at indrette Skolen i et gammelt, forfaldent 4 Fags Hus paa Degneboligens Grund, og her indledede Degn, fhv. Skoleholder i Sorø, Stud. J o h a n L u n d Skolegerningen den første Mandag efter Jul 1742, hvilket paa god gammel Dansk vil sige første Mandag efter Hellig-3-Kongersdag 1742 *). Skolens Inventarium bestod af 2 lange Fyrreborde, hvert paa 4 Fyrrepæle, 4 lange Fyrrebænke, hver paa 3 Fyrrepæle, 1 liden Jernbilæggerovn paa Lerfod, 14 Abc'er, 6 Katekismer og 4 Evangeliebøger.

Man fastsatte Degnens Skoleløn til 6 Rd., sædvanligt Brændsel til Skolen samt Græsning og Foder til en Ko og 3 Faar, hvilket var baade Ko og Faar mere, end han havde Krav paa. Hvo meget haver, skal meget gives, kunde her siges med Henblik paa, hvad man undte Pastoratets Skoleholdere. For Helsinge-Drøsselbjerg Degnekald var fedt. Til Degneboligen laa 4½ Td. Hartkorn foruden, at i »Annekset er ogsaa en liden Degnebolig og dertil ½ Td. Hartkorn«. Degnene havde iøvrigt mange andre Indkomster. De

*) Den glade Julefest helligholdtes fra Juleaftensdag til Hellig 3-Kongersdag. Skikken holdt sig paa Landet helt op til Slutningen af det nittende Aarhundrede, da Fodring af Kreaturer m. m. krævede mere Tid.

nød Tiende eller Degnetrave, $\frac{1}{3}$ mod Præstens. De fik Smaaredsel eller Nannest, 3: Fjerkræ, Mælk, Ost, Æg, og ved Juletid Julerente, 3: Flæsk, Medister, Brød og Æg af Pastoratets Bønder. Saa ofredes der til dem paa de 3 store Højtidsdage, og der vankede Accidentser ved Trolovelser, Brudevielser, Daab, Konfirmation og Jordefærd samt af Kirkegangskoner*). Det kunde nok løbe op, og de sad trygt i Degnesædet uden at føle Trang til at naa højere op paa Rangstigen. »Hvorfor skulde jeg forlade min Menighed, som elsker og ærer mig, og som jeg elsker og ærer igien? Jeg lever paa et Sted, hvor jeg har mit daglige Brød, og hvor jeg er respekteret af alle Folk«, siger Pe r D e g n.

Men Degnekaldet var jo byrdefuldt. Der var Kirketjenester paa Tidens mange Helligdage, i Fastetiden om Onsdagen og Lørdags Skriftemaal, Klokkeringningen, og Klokkerne skulde smøres, Kirkeurets Oprækning, Kirkens Renholdelse og Udsmykning, Tilsynet med Kirkegaarden og Gravertjenesten. Saa skulde Degnen ogsaa føre Tegningsbogen til Skriftemaal og Altergang, Katekisationsprotokollen og Embedsbogen samt skrive Sjæleregistret, gaa med Provstecirkulærer fra Hjembyens Præstegaard til Nabosognets, gaa med Kollektbogen og i Høsttiden tælle Kornet. I Præstens Forfald prædikede han, og ved Jordefærd skrev han Testamenterne, 3: Levnedbeskrivelser over de afdøde. Katekisationerne i Kirkerne om Søn- og Onsdage tog ogsaa paa Kræfterne. Men den tungeste Byrde var Bylæsningen med Ungdommen, navnlig i store Pastorater med mange Byer. Og husk paa, at der i Regelen var Anneks til hvert Degnekald som til Præstens Kald. Ogsaa Embedet skal plejes og forbedres, saa »mine Efterkom-

*) Ved en Kvindes første Kirkegang efter hendes Nedkomst, modtog Præsten hende i Vaabehuset, hvor han talte til hende om syndige Lyster og Attraa. Hun førtes derefter højtideligt ind i Kirken og fandtes atter værdig til at nyde Kirkens Goder. I afsides Egne af Landet holdt Skikken sig helt op til Slutningen af det nittende Aarhundrede, en ikke ilde Skik for Præst og Degn.

mere ikke skal bande mig i min Grav«, forklarer Per Degn. Degneboligen skal aarlig have sin Reparation og Hvidtning, Degnejorden passes, og Indkomsterne forøges, hvilket Per forstod, da han satte Takster paa Salmer efter deres Længde og Indhold og paa fint Sand eller slet og ret Jord til Jordpaakastelsen ved Ligfærd. Men Per havde ogsaa lært Latin, som »hjælper meget et Menneske udi alle Forretninger«. Saa besøgte han flittigt Hjemmene, hvor han ved festlige Lejligheder gik med Skole- eller Fattigbøssen og var en Hædersgæst.

En saadan god Degn var Johan Lund, der nu ogsaa fik Skolegerningen, men til Gengæld befriedes for Bylæsningerne i Drøsselbjerg og Mullerup. Han lærte Børnene Bogstaverne og at stave, saa de selv kunde arbejde sig videre frem, hørte dem i deres Katekismus, Lærebog og Salmer og katekiserede med dem. Ingen Skrivning eller Regning. Den 27. Maj 1751 visiterede Biskoppens Stedfortræder og Efterfølger, L u d v i g H a r b o e, i Helsing Kirke, hvor Børnene med Skoleholderne i Spidsen og Ungdommen fra begge Sogne mødte til Overhøring. Harboe var vel tilfreds: Hr. Christen Høst, en god Mand, prædikede over Proverbia (Salomons Ordsprog) Kapitel 1, Vers 7—8, »Herrens Frygt er Begyndelse til Kundskab. Daarerne foragter Visdom og Undervisning. Hør, min Søn! din Faders Undervisning og forlad ikke din Moders Lov«. En stor Mængde af Børn og Ungdom. De var færdige i at svare, og ordentlig Læsning i Bog.

Degnene var oftest forløbne Studenter, der af en eller anden Grund maatte afbryde deres Studium. Det kunde være af økonomiske Grunde, maaske Evnerne slog Klik, eller Energien var for ringe. Det kunde ogsaa være Tvivl i Trossager, men oftest Henfald til Drik eller anden moralsk Brøst. Helsing-Drøsselbjerg Menigheder havde det Held at faa en brav Mand efter Lunds Død i 1761. Mangfoldige Degne rundt omkring i Landet virkede til Uro og Forargelse i deres Menigheder. Cand. theol. L a u r i t s A l b e r

tin Allerup var forflyttet hertil fra Holmens Fattigskole i København, hvor han havde været Skoleholder fra 1748. Han var en velbegavet Mand, maaske mere teoretisk end praktisk i sin Virksomhed, og nød Ry og Anseelse som Herredets lærde Degn. Han øste villigt ud af sin Lærdom til Berigelse for sine Medbrødre i Degneverdenen og udgav i 1790 nogle Katekismusøvelser, der kunde tages som Mønster. Efter 42 Aars Erfaring som Lærer mente han sig kyndig og vel øvet i Katekisation og lignende. Men »jeg har ellers i denne Sag taget til Eftertanke disse Apostelen Peters Ord, første Peters Brev, Kapitel 4, Vers 10: Efter som hver har faaet en Naadegave, tjener hverandre dermed som gode Husholdere over Guds mangeslags Naade«. Biskop Nicola j E d i n g e r B a l l e kom paa Visitats i 1789: Den voksne Ungdom svarede i Almindelighed vel nok. Adskillige viste sig meget ferme og havde godt Begreb. Man vidste ogsaa noget af den bibelske Historie og havde lært Salmer, men her og der mærkedes nogle svage, som ikke havde lært meget. Sognepræsten, Provst Holm, prædikede ordentligt og lærerigt, men uden ret Liv. Hans Katekisation falder noget tvungen, men er dog rigtig og ordentlig. Degnen Allerup synger skikkelig og katekiserer for saa vidt vel nok, naar der var mere Munterhed i hans Foredrag. Han er ellers en af vore kyndigste Degne og har vist sig som Skribent. Der blev svaret i Menigheden, at intet var at klage. Kirken i Helsinge er i god Stand, men Drøsselbjerg behøver Reparation. I Helsinge Skole gik det bedre (end i Vindehelsinge og Reersø). Børnene kunde dog skikkelig læse i Bog og havde nogenledes Begreb om deres Børnelærdom*), men Kundskaben strakte sig hos de fleste dog ikke videre end til Katekismus. Imidlertid vidste de noget af den bibelske Historie. 8 Bøger uddelt. Degn Allerup, tillige Skoleholder, lader gerne dette Arbejde forrette

*) Børnelærdom: Luthers Katekismus og dens Forklaring i Lærebogen. I udvidet Betydning ogsaa Boglæsning.

ved en anden, men har dog selv Tilsyn. Ved Skolerne fandtes ingen synderlig Mangel.

Nogle Udpluk af Balles Udtalelser om Skolerne i Løve Herred viser den danske Skoles Status nu: »Børnene udviste en sjælden Munterhed og Lærelyst. Men de kære Børn var ej vante til andet end at ramse. Til Belønning for deres livlige Fyrighed uddelte jeg 12 Bøger iblandt dem«. — »Eftertanke bør øves. Oplæsning god«. — »Lært at ramse meget uden at fatte Meningen. Boglæsning ikke priselig«. — »Ikke uden al Indsigt i deres Børnelærdom. Boglæsning kræver mere Øvelse.« — »Antageligt Begreb. Boglæsning for lidt øvet«. — »Ramsede uden synderlig Eftertanke. Boglæsning ikke ferm«. — »Behøves mere Vejledning, læste godt i Bog.« — Nok lært lidt udenad, men ikke vant til at agte paa Mening og Indhold«. — »Degnen bekymrer sig lidet om at udbilde sine Børns Forstand«. — »Adskillige Forældre underviste deres Børn vel«. — Skrivning og Regning gaves ikke i en eneste af Herredets Skoler. Balle visiterede samme Aar 105 Skoler i nogle Herreder. Han opgør Resultatet saaledes: 18 Skoler var meget vel underviste, 36 antageligt, 30 for meget tilbage, 21 ligger i Vankundighed. Men dette skal læses med Balles Øjne, og de var milde. Han uddelte Pengepræmier til Skoleholderne og Bogpræmier til Børnene for at fremme deres Flid og Skolens Anseelse. Efterhaanden næsten helt i Flæng.

Forlængst var Pietismen havnet i den rene Materialisme. En ny Aandsretning, Rationalismen, havde begyndt at gøre sig gældende. Pietismen var Hjertets Religion, men Hjertet vælger ikke sundt og nøgternt, det er for bevægeligt. Den sunde Fornuft (ratio) kan man fuldt ud stole paa, sagde Rationalisterne. Den maa tage Sæde i Skolen.

Det var 50-Aaret efter den danske Skoles Tilblivelse. Pietismens Skole var et Fallitbo. Den gammeldagsprægede Biskop Balle var som Visitorator og Administrator ude for at redde Stumperne og op af dem rette Skolen. Der maatte

opsættes Status og indgaas Akkord med Skolens Kreditorer. Oplysningsmændene mødte med Krav om flere Skolefag, Udenadslæsningen med dens grænseløse Plapperier bort, og Skolen indrettet paa Grundlag af en anskuelig og forstandig Undervisning, saaledes som den nu øvedes i Udlandet af Tidens store Pædagoger. Den almindelige Befolkning krævede intet, ønskede intet og vendte en kold Skulder til Skolen, som man fandt ganske unyttig. Børnene lededes og kededes ved Skolegang. Balle ængstedes for det nye. Han fandt nok visse Krav berettigede, men mente ellers, at den gældende Undervisningsmaade var god nok, naar den brugtes rigtigt. Udenadslæsningen var en absolut Nødvendighed for at fastslaa Læresætningerne, men det var rimeligt, at Børnene vejleddes til Forstaaelse. Det vilde være en Ulykke, om Katekisationerne sattes til Side, men de burde jo gøres med et forstaaeligt Udbytte for Øje. Skrivning og Læsning burde naturligvis øves. Skoleholderne, af hvilke dog tidligere nogle var studerede Folk, var det saa som saa med. Deres Læsning var ikke at prale af, mange forstod ikke at skrive, og ikke ualmindeligt var de blanke i Regning. Lønnen var meget lav nu, da Daleren var mindre værd, og Skolehusene forfaldne. Skolen fyldtes med Skræddere og Skomagere og aflægs Folk af mange Slags Stænder. Degnene passede i Regelen Skolen daarligst; de holdt uegnede Folk til Skoletjenesten. Alt saadant kunde og burde forbedres, indrømmede Balle.

Anskuelserne brødes i Den store Skolekommission af 1789. Degnekaldene ønskedes nedlagte ved Ledighed til Fordel for Skolevæsenets Forbedring. Dette indgik Regeringen nølende paa administrativt at tillade, og nogle Sogne tog Chancen. Men Lov blev det ikke før 1814. Der oprettedes 1794 et Seminarium paa Blaagaard, men kun faa Lærere uddannedes foreløbigt, og de fleste Steder skete der ikke væsentlige Forbedringer i Skolevæsenet, før Skolereglementet af 1806 og Skoleloven af 1814 bød det.

Nogle Planer, Sognepræsten, Provst Holm, i 1794 sys-

lede med, der drejede sig om at lægge en Biskole til hver af Skolerne i Kirkehelsinge og Drøsselbjerg, mislykkedes. Men da Degnen Allerup i 1797 var afgaaet ved Døden, udarbejdede Holm straks en ny Skoleplan, hvorved Degnekaldet foresloges nedlagt, og dets Indkomster fordelte til Skoleholderne. Planen approberedes 1801 af Kancelliet, hvorefter det gamle Helsinge-Drøsselbjerg Degnekalds Dødsbo kom under Behandling. Boets Herligheder og Besværligheder tilkendtes hver af Skoleholderne for hans Skoledistrikts Omraade. I Overensstemmelse med Regeringens Krav vilde de være at titulere Skolelærer og Kirkesanger. Degnetitelen og Degnerangen som gejstlig Embedsmand stededes højtideligt til Jorde; men den velklingende Titel, som i Aarhundreder kælent havde ligget paa Folketungen, faldt stadig let og lifligt i Folkemunde, hvorfra den endnu meget, meget længe hørtes, ja, i afsides Egne endnu lyder.

Det var ikke lutter Venlighed, Holm høstede af sin Om-sorg for Skolevæsenet. Befolkningen kunde ikke forsones sig med at miste Degnen. Erasmus Montanus' Fader vilde have betragtet Degnens Fjernelse som en Helligbrøde. »Dend gode Mand gjør skønne Prækener her i Byen og kand tale om Misundelse, saa Taarerne maa staae en udi Øynene«. Der stod Glorie om Pers Færden og Virken, om end med nogen Malice. Per Degns Formand, en ulærd Djævel, var dumpet ind i Degnekald. »Men han var og Degn derefter«, fastslog Per. Det vilde gøre Sognets Aandsliv plat, form- og festløst, om en uvidende Skoleholder sattes i Degnens Sted.

I Aarets første Skærsommerdag 1801 kunde man træffe alt Folket i Pastoratet forsamlet i og ved Degneboligen, hvis værdige Stuehus rejstes af Degn Allerup i 1772, men hvis ældgamle Udlænger endnu stod vaklende tilbage. Saa mange Minder om Trolovelser, Brudfærd, om henfarne Sjæle dukkede op, mens Degneboligen solgtes ved offentlig Auktion. Hammerslaget faldt paa Ejeren af Helsinge-

gaard, Proprietær M. Rasmussens Bud: 500 Rd. Forpligtelse til at lade opføre et nyt Skolehus, der ansloges at ville koste 370 Rigsdaler, og at afstaa 4 Tdr. Land af Degnejorden til Skolen. Dette skete 2 Maaneder efter Slaget paa Kongedybet.

Tidens Tand havde fortæret det ene Fag af den gamle Skolestue og var halvvejs i Gang med dens 3 sidste smalle Fag, af hvilke omtrent Halvdelen var Bolig for Degnens Skoleholder, mens Resten kunde rumme 30 af Skoledistriktets skolepligtige Børn! Tilsvarende smaa Skolestuer fandtes i Pastoratets øvrige Skoler. Rasmussen jævnedes godt nok Skolestuen med Jorden, men han fortolkede Købsvilkaarene saadan, at der var Hævd paa, at der aldrig havde været Skoleholder-, men kun Degnebolig i Kirkehelsing, ja, han berøvede Skolen den gamle Degnehave med tilliggende lille Vænge under Paastand, at kun Degnen, aldrig Skoleholderen, havde forlystet sig i disse Herligheder. Saa opførte Rasmussen en ny Skolestue af Egeundertømmer og Fyrreovertømmer, klinede Vægge og Straatag, men for lille og snæver.

Skoleholdet besøgedes under Degnekaldets Vakance af skiftende Vikarer, først af Kandidat L a s s e n, som Holm paatvang Bønderne, men som døde 1½ Aar efter. Saa akkorderede Provst L. H a m m o n d med en Tømrer om at give Undervisningen imod en Dagløn af 24 Sk. Men »nu møder igen den Vanskelighed, at Bønderne, som ideligen klager saa meget af Mangel paa Skolelærer, har ingen Tørv at give til Skolen; hvad der nu vil blive af, kommer der paa an, saa at disse Helsing Sogns Bønder er nogle besynderlige, enten de har det af egen Drift eller andres, er der ulige Meninger om. De vil ejheller nu betale Degne-trave og Smaaredsel, ligesom de for længe siden har op-hørt med at ofre«. Fra 1800 vikarierede en gammel Student C a r l P e t e r W o l k e r (Folker?), og 4. Oktober 1801 kom Balle paa Visitats: Provst Holm prædikede over Evangeliet paa 18. Søndag efter Trinitatis om Det store

Bud, grundigt, tydeligt, opbyggeligt. Han katekiserer med Forstand og messer godt. Skoleholder Rossing, Vindehelsinge, som forretter Vakancen (i Degnekaldet), synger temmelig vel. Ungdommen var i Almindelighed ret ferm. Mange svarede med kendelig Indsigt, bestemt og nøjagtig efter Lærebog og Katekismus. Der var ingen, som havde Mangel paa fornøden Kundskab. Man vidste noget af den bibelske Historie, læste meget godt i Bog og havde lært Salmer. Den gamle Salmebog, 3: Pontoppidans, bruges her endnu, men til Nytaar venter den nye (3: Den evangelisk-kristelige) at blive indført. Der svarede, at der var intet at klage. Embedsbøgerne findes i Orden. Kirkerne er uden Brøst. Præstegaarden er i god Stand. I Kirkehelsinge Skole havde en Del Børn gjort skikkelig Fremgang i Lærebog og Katekismus. De svarede med Eftertanke og Færdighed. Nogle havde lært lidet af den bibelske Historie. For det meste læste de ogsaa vel i Bog. Her skrives. Men Regning har ikke fundet Sted endnu. Ejheller har man lært Salmer. 20 Bøger uddeltes. Interims Skoleholder Folmar er tro og flittig. Han katekiserer ikke slet.

Biskoppens Visitatsberetning for Løve Herred oplyser, at een Skole havde begyndt at regne, 2 regnede, mens Herredets øvrige 18 Skoler ikke gav Regneundervisning. I 6 Skoler skrev nogle, i een lærtes at skrive, i 5 skreves, mens 9 Skoler ikke dyrkede Skrivekunsten.

Provst Hammond tog Biskop Balles Yndlingskoleholder, M a d s F r y d, i Overhøring og Ed den 24. November 1801 som Skolelærer og Kirkesanger for Kirkehelsinge. Han blev Sognets førende Kirkesanger og havde faaet Embedet paa Anbefaling af Bispen, der anbragte Wolker i Smidstrup, Egeslevmagle Sogn. Mads Skoleholder blev født 1746 i Hyllested, hvor hans skoleinteresserede Forældre satte ham i Skrædderfaget i Haab om, at dette kunde føre ham ind i Skolefaget, hvortil Drengens Lyst stod. Skræddere og Skomagere var der ofte Bud efter, naar et Skolekald blev ledigt, og Distriktet savnede saadanne Haand-

værkere. »Skræddere og Skomagere opfylder Skolen«, sukkede en Provst. Det vilde nok lette Adgangen til Skolen, om man havde nogen Erfaring i Skolegerningen, mente Mads og tog i 1769 Tjeneste hos Degneskoleholderen i Boeslunde. Det skulde kaldes at være i Lære, men Degnen kom aldrig i Skoletimerne. Mads fik kun en meget ringe Løn, men tjente sit Brød med Naal, Saks og Pressejern, mens han hørte Børnene. Seks Aar efter aabnedes Døren til Skoleholderkaldet i Egeslevmagle sig for ham. Han rankede sig; han havde nu en fast Stilling med forordningsmæssig Lønning. Den ædruelige, økonomiske og stræbsomme Mand sled her videre med Skole og Skrædderi. Det sidste gav mest af sig. »Skrædderen føder Skoleholderen«, sagde hans vittige Kollega i Søndre Bjerre. Hans Velstand tiltog, og det var ikke fri for, at han oversaa en stor Del af Bønderne, der bedre dyrkede Flasken end Marken, og det kom nu og da til Brydninger mellem ham og nogle Forældre, naar han havde givet deres Børn en ublid Haandsrækning, fordi de ikke læste deres Lektier. For Mads Skoleholder var ivrig og nidkær i Tjenesten. Det kunde Biskop Balle fastslaa, da han i 1789 visiterede. Der var over 100 Børn i Skolen, og Forældrene mødte talrigt og interesseret op ved Visitatsen. Børnene gav sikre Svar, de var »muntre og høviske og læste saa fermt i Bog, som man kunde ønske sig.« Og i 1801 var Balle lige saa tilfredsstillt, ja, han nedskrev, at nogle Børn skrev og regnede. Det var altsaa i Egeslevmagle Skole.

Folk i Kirkehelsinge titulerede Mads Fryd som Degn. Han rankede sig yderligere. Hans økonomiske Forhold bedredes. Efter sin Kones Død i 1806 indgik han et nyt Ægteskab, Børneflokket forøgedes, og dog kunde dette Ægtepar af sine smaa Indkomster holde to Sønner til Studier ved Københavns Universitet. Den ene af dem blev Læge. Fryd opførte selv et godt Vaaningshus. Først flere Aar efter lykkedes det ham at faa fri Embedsbolig, ligesom den gamle Degnehave med Vænget af Sognet synes at være tilbagekøbt til Skolen.

Hans Stræbsomhed kunde falde ud i Nærighed, f. Eks. da han krævede Ret til at køre »den mig efterladte Gødning« i Egeslevmagle til Helsinge. Men den gik ikke. Gødningen skulde gives tilbage til Jorden, hvorfra den var taget.

Det varede ikke saa længe, før Mads Fryd erfarede, at det ikke helt var et Paradis, der havde lukket sig op for ham. Ovre fra Præstegaarden blæste en kold Vind imod Skolen. Og Sognepræsten, Provst Alexander Holm, lagde ham til Tider paa Is. Holm kom til Verden 1740 i Steenstrup Skole, Jungshoved Sogn. Da han var 9 Aar gammel, forflyttedes Faderen, Student Eskild Holm, til Skælskør Kordegne- og Skoleholderembede. Alexander tog Præsteeksamen i 1763 og ansattes nogle Aar senere i det danske Præsteembede i London, hvorfra han 5 Aar efter afskedigedes paa Grund af nogle Stridigheder om Kirkens Midler. Han kom saa hjem igen og blev en Tid efter Sognepræst for Nykøbing-Rørvig Menigheder og sluttelig Provst, hvilken Titel han førte med sig, da han i 1787 fik det fede Helsinge-Drøsselbjerg Sognekald. Biskop Balle havde 1785 visiteret i Nykøbing Kirke og nedskrevet, at »i Købstaden hersker et trent og vrangvilligt Væsen, som gør den bedste Lærer til intet . . . Sognepræsten, Hr. Holm, er en duelig og indsigtfuld Mand, fuld af Kraft og Styrke . . .«.

Alexander Holm var en meget begavet Mand, litterært dannet, en Verdensborger, hjemmevant til at færdes i fornemme Kredse, ironisk anlagt og snertende vittig, noget stridig af Natur. Han havde kendt smaa Kaar, men nu en Snes Aar siddet lunt inden Døre her i Helsinge, hvor han blev upopulær, selvfølende aristokratisk, som han var. Mads Fryd var stærkt materialistisk præget med begge Ben paa Jorden, sejt, paa sin Vis mere selvfølende og stor udi egne Tanker end Holm. Et ulige Spand! Det maatte gaa galt og gjorde det! Indtil Biskop Balle i 1807 tog sin Afsked, hører man intet særligt derom. Men da Skolevæsenet derefter decentraliseredes ved Oprettelse af

Amtsprøvtier, kom de stedlige Forhold mere ind under Søgelyset.

Det var i 1811, midt i Syvaarskrigen med England. Begge Herrerne var nu aldrende Mænd, men tilsyneladende med usvækkede Temperamenter. Mads Fryd sled paa vante Vis utrætteligt videre i Skolen, hvor hans rutinemæssigt opøvede Katekisationer og Krav til Udenadslæren ikke undlod at give Udbytte. Han, den store Biskop Balles Yndling, taalte ikke Tvivl om sin pædagogiske Egnethed og blev forstemt, naar man mindede ham om hans Fortid. Han havde straffet nogle Børn, der ikke vilde læredes Lektier om Kristi Lidelseshistorie. Børnene udeblev da fra Skolen, og et Par vrede Fædre mødte op i Stedet. »De udøste megen Grovhed og Skældsord imod mig (Fryd), kaldte mig for en gammel blind og døv Hund og en Røgter og mange andre Skældsord . . . Børnene har lært alt efter deres Alder — alt Lærebogen, Birchs Bibelhistorie, Evangelier, nogle Salmer, alt Jesu Christi Lidelseshistorie, skrive og læse Breve«. Der forsømtes intet i hans Skole. Maaske var han, naar han havde hørt Børnene i første og anden Lektie, gaaet ud for at fodre, mens de læste paa tredie Lektie. Men derved forsømtes intet. Og selv om han syede lidt for Gaardmændene, der pløjede for ham, skete det i Regelen udenfor Skoletimen, fremførte Fryd i en Klage til Skolekommissionen. Provst Holm holdt nu Forhør over de stridende Parter og kom til det Resultat, at Fryd burde være blidere imod Børnene og leve i Forstaaelse med Befolkningen.

Da Afgørelsen ikke tilfredsstillte Mads Fryd, klagede han til Amtsskoleledningen, idet han hævdede, at Holm under Forhøret havde forandret Klagepunkterne, og at hans, en ringe og fattig Mands Ord ikke paaagtedes. Holm, der jo fik Klagen til Erklæring, bruste op over Beskyldningen for at have ændret Klagepunkterne: »Dette er en Usandhed, som jeg ikke lader mig binde paa Ærmet af denne høj lærde Skrædder eller af nogen anden. Uden at gøre Forandring i det væsentlige har jeg ordnet Forhøret

bedre, hvilket ej kunde ske i Skolen, da Parterne støjede som Fiskerkællinger ved Gammel Strand . . . (Afgørelsen) grunder sig paa Retfærdighed og Menneskekærlighed og har derfor Medhold af alle polerte Folks Love og af alle Mennesker. Da Ferlemanden *) M. Fryd endelig vil have Spillet vundet, alene fordi han er en gammel Skolelærer, saa synes det, at jeg skal beraabe mig paa en Bog, som er langt ældre end han, jeg mener den gode, gamle Luthers Katekismus. At Hr. Fryd er en synderlig Ting, jeg vil ikke sige en Uting, der søger at komme ind i Lykkens Tempel gennem den femte Port, som er siret med Wallensteins og Thomas Kulikans Billedstøtter.*) Jeg tror, det er bedst at lade ham gaa sin skæve Gang:

Naar han da først har stødt Panden,
forbander han Fanden,
som ham denne Tanke bibragte,
og lærer smukt at gaa sagte.

Amtsprovsten mente ogsaa, at Fryd skulde færdes mildt med Børnene, men der forelaa ikke Bevis for, at det ikke var sket. Fryd maatte naturligvis ikke sidde og sy i Skoletimerne, naar han overhørte Børnene, heller ikke i Skole-

*) Ferle: en Træstok med en rund Klump eller Plade i den ene Ende, brugt til at tildele Slag paa Ryggen eller i den flade Haand.

*) Der hentydes til Johannes Ewalds »Lykkens Tempel«: »Den fjerde Port syntes at berøve Lykkens Tempel meget af dens Anseelse. Den var saa meget mindre end de andre, at den mere lignede en Lem end en Port, og de, som vilde herigennem, maatte krybe paa Hænder og Fødder . . . Den femte Port stred i Henseende til Størrelsen tvertimod den fjerde. Over den forestillede en bevæbnet, knejsende Ungkarl med den Overskrift: »Saaledes vil jeg igennem Verden«. Paa den ene Side stod Wallensteins, og paa den anden Thomas Kulikans Billedstøtte. De fleste, som gik herinde, saa stivt i Vejret og blev derfor ikke de Bjelker var, som laa tvært over Porten. Jeg saa dem og løbe med saadan Heftighed imod disse Bjelker, at et smerteligt Stød, som de fik i Panden, gav dem en kraftig Advarsel at vende om«.

Wallenstein: en berømt, grusom, tysk Feltherre fra Trediveaarskrigen, 1618—48, som en Tid hærgede og plyndrede Jylland.

Thomas Kulikan eller Shah Nadir: en grusom, persisk Erobrer fra det 18. Aarhundrede.

tiden røgte Kreaturer. Det er derimod rimeligt, at han gør det uden for Skoletiden, uden at det kan paatales. Præsten bør bidrage til at vække Beboernes Agtelse for Læreren.

Nogle Maaneder efter lyste Provst Holm baade i Helsing og Drøsselbjerg for et Par Trolovede, da han var i Tvivl om, i hvilket af Sognene Bruden havde fast Ophold. Dette medførte en Strid mellem Kirkesangerne i de to Sogne om, hvem af dem der skulde gøre Tjeneste under Vielsen og nyde Offeret. Holm henstillede til Amtsprovsten at afgøre dette kildne Spørgsmaal: »Her er opkommen en Strid imellem de lærde, ikke om, hvem der udmærker sig ved gavnlig Daad, dette henhører til Guldalderen, i Papiersalderen er kuns Spørgsmaalet, hvem der kan fortjene mest ... Imidlertid da Skolepatronerne for Kirkehelsing og Drøsselbjerg Skoler ej har istandsat disse Skoler, saa at der kan læses i dem, og begge Sognes Kirkesangere ingen Forretninger har i Skolen, men Kirkesangeren i Drøsselbjerg maa fordrive Tiden med at sælge Kløverfrø, og Kirkesangeren Mads Fryd maa anvende sin Tid paa at passe Kreaturer og sit Markarbejde, saa er under denne p i o t i o (∴ fromme Hvile) for Hr. Fryd opstaaet dette Spørgsmaal: Hvor skal Brudevilsen staa, og hvem skal være saa heldig at have den Fortjeneste, som falder ved at synge for de ægteviede«. Holm bad om snarest Svar, »fordi der er Periculum in Mora (∴ Farlighed ved Forhaling), dels fordi Bruden som et svagt Kar snart kan falde i Staver, dels og fordi begge Kirkesangerne er raske Mænd, og det er at befrygte, at Hr. Fryd, der saa meget har udmærket sig ved sin Nidkærhed for Stillingen, snart kunde fristes til i sin hellige Iver at vove et Foretagende, der kunde have til Følge, at han siden maatte synge Salme Nr. 244, Vers 1:

Jeg trindt omkring omgivet er
af mange skjulte Snarer,
tidt Glæder vorder Fristelser
og leder mig i Farer.

En Tid efter klagede Mads Fryd over, at Provst Holm forsømte Tilsynet med Skolebygningerne. Hertil bemærkede Holm, at han havde hørt, at uegnede Skolelærere i Sorø Amt oplærtes paa et Hjælpe-seminarium i Ringsted, og at det vilde være betimeligt, om Fryd henvistes til en lignende Anstalt, der kunde oprettes for Holbæk Amt. »Thi disse Dreng-Mænd, som har overtalt ham til at gøre denne Angivelse imod mig, kan vel ej lære ham mer end at gaa paa Rævepoter. Deres Højærværdighed (Amtsprövsten) forlade mig, at jeg ikke lader mine graa Haar vanære af Hr. Fryd, men følger min Forstemmelse og vil have Satisfaktion (∴ Oprejsning) for denne uforskyldte Fornærmelse. Da ingen Reparation er sket paa Kirker og Skoler, hvor ofte de end visiteres, saa kan denne Visitats godt ophøre uden Skade. For dem, som elsker Orden, er det afskyeligt i vore Kirker at se Vinduerne behængte med Spindelvæv, som i Størrelse ligner Gardiner. For den fastende Kommunitet maa dette Syn i Særdeleshed være væmmeligt. Meget behageligt er det ej heller at høre en og anden i Kirken skrigе som en Gris, den man tager i Halen, bedre vilde det være, om nogle unge Dreng og Piger blev anførte af Kirkesangere, NB. naar denne selv kan synge, og sidder da Drengene paa Bænke ved Kirkesangerens Stol, Pigerne i den øverste Stol. Man fik da efterhaanden Sangere og Sangerinder og blev befriet for det saa ofte i Kirkerne herskende Svineskrig, som vilde ryste Elefantens stærke Nerver ...«.

I April 1814 syntes Provst Holm, at Fryd drev det for vidt med sine Drillerier, som han hidtil taalmodigt havde baaret over med »dels fordi denne Skolemand har 3 smaa Børn, og hans Kone er nær ved at faa det fjerde, dels og fordi jeg af egen Erfaring ved, hvorledes det er at kastes ud af Embedet«. Provsten havde gjort Fryd mange Tjenester som Fryd gengældte med stor Fortrød. »Han har pløjet saa nær ind paa mig, at Stengærdet om min Have faldt ned, Kreaturerne kom ind paa mig, saa jeg maatte

samle mange for at omsætte dette Stengærde. Imellem vore Haver havde jeg bekostet en god Grøft opkastet. Denne nedpløjede han, lod sine Svin gaa ind i min Have og anrettede der megen Skade. Han er en sand Skollemand, der ej kan præstere, hvad han bør — og forstaar ved at prygle Børnene at tvinge Forældrene til at gøre alt for ham.« Holm beder derfor Amtsprovsten prøve Fryd, »saa meget mere, da han nægter at gøre sin Pligter og beraaber sig paa at gaa til Frederik — Gud ved hvilken af dette Navn — inden han vil ringe, og jeg indser meget vel, at han har Medhold af nogle, som bruger ham til at gøre mig Skade og Fortræd m. m., da jeg forlanger kun, hvad billigt er.«

Katekisationerne med Ungdommen fortsattes nøjagtigt af Sognepræsten og Lærerne i hvert Fald langt op i Tyverne; i 1811 holdt Sognepræsten 51, Fryd 13 Katekisationer. — Den 30. Maj 1815 visiterede Biskop M ü n t e r i Kirkehelsinge, »hvor fra Pastoratets Menigheder en talrig, ypperlig oplyst Ungdom var forsamlet. Gud velsigne den ærværdige Olding, Hr. Provst Holm, endnu med megen Glæde her i Livet og vedligeholde hans Sjæls og Legems Kræfter indtil seneste Alderdom.« — Münter gav Skolerne Karakterer. Kirkehelsinge: Læsning g×, Skrivning: slet og meget faa, Religion: ret god, Hovedregning: saa godt som ingen. Han krævede mere Opøvelse i Skrivning og Regning i alle 4 Skoler. »Og jeg anmodede Skolekommissionen at tilholde Mads Fryd til at passe større Renlighed i Henseende til Skrivebøgerne og i Fremtiden at iagttage større Beskedenhed. Mads Fryd, Skolelærer fra Ungdommen af, 69 Aar gl., ikke uduelig, men skriver slet. Yderlig impertinent (∴ fræk, næsvis), hvilket han viste i Kirken, hvorfor hverken jeg eller Amtsprovsten, som var til Stede, vilde spise med ham.«

Trods Mads Fryds Tjenesteiver prægedes ogsaa han af Alderens Tryk, og i 1819 tilbød Beboerne at lønne en Medhjælper for ham med 5½ Td. Byg, »ikkuns ønskende at

Fryd under sit Ophold i Kirken vil iagttage Tavshed.« Han fik saa Søren Torbensen, fh. Rye Skole, til Hjælp, men Torbensen kunde ikke holde ud at være i Huset hos Fryd, der forbitrede hans Ophold med mange Uartigheder og Drillerier, og modtog Sognepræst M a r c u s M a t h i e s e n s Tilbud om at bo i Præstegaarden. Det gik over Fryds Evner at tie stille i Kirken. Et Par Aar senere gik han helt i Barndom. Han forstyrrede Sangen i Kirken og al Andagt. Ofte maatte han paa Grund af sin svækkede Hukommelse standse midt i Ind- og Udgangsbønnen, og det krævedes nu paabudt, at Torbensen skulde lede Sangen.

Mads Fryd døde i Embedet den 12. September 1826. Saa fik Søren Torbensen Embedet, men han flyttede allerede fire Aar efter til Skafterup. Alexander Holm tog sin Afsked i 1817 og døde den 1. December Aaret efter.

Vindehelsing Skole.

Vindehelsing Skole for Vindehelsing og Dalby indrettedes i en 7 Fag gammel, lerklinet, meget slet og forfalden Hytte, der for Lejligheden havde faaet en Smule overfladisk Tilklining. Ved Synsforretninger $\frac{1}{2}$ Aar efter vragedes Hytten som uforsvarlig. Forvalteren paa Aagaard maatte underskrive paa at sætte den i forsvarlig Stand inden Mikkelsdag samt at lægge en Have til i Længde med Huset 19 Alen og i Bredden 69 Alen. Godset opførte imidlertid et nyt Skolehus paa 7 Fag syd for det forrige. Det afleveredes med følgende Inventarium: 1 Jernbilæggerovn paa Jernfod, 2 lange Fyrreborde, hvert paa 4 Fyrrepæle, 3 Bænke paa Fyrrepæle ved hvert Bord, 3 Abc'er 3 Katekismer, 3 Salmebøger, 1 gammel dito, 4 gamle Katekismer, 7 gamle Abc'er, 2 Fibelbrætter*) og en gammel Rochows Forklaring til Katekismen. De gamle Bøger havde været brugt i Christen Høsts Skoler før 1742. Skolelønnen fastsattes til 12 Rd., $3\frac{1}{2}$ Td. Rug, 4 Td. Byg, Græs-

*) Fibelbræt: et Bræt med Bogstaver paa, forsynet med et Haandtag.

ning og Foder til 2 Køer og 6 Faar, altsaa $1\frac{1}{2}$ Td. Rug og 3 Td. Byg under Skoleforordningens Satser.

Skoleundervisningen begyndte samme Dag som i Kirkehelsinge. Det var den tidligere nævnte J e n s M u u s, som fortsatte her. Han døde ung i 1750, Enken 22 Aar senere, 85 Aar gammel. De næstfølgende Skoleholdere var: 1) E r i k D u e, † 1760, 55 Aar gl., hvis Enke omkom 2 Aar efter ved et ulykkeligt Træf i en Tørvegrav. 2) Student Vilhelm Wulff, en Præstesøn fra Lolland, forhen Medhjælper for Degnen i Tersløse, † 1773. 3) M a t h i a s R o e r s l e v, † 1798, var tre Gange gift. Han mistede en Søn af »en grasserende, usædvanlig Halsssyge«. Visitatsen 1789 forløb saaledes: »I Vindehelsinge Skole var Børnene saa langt tilbage, at de ej engang havde lært den lille Katekismus til Gavns og vidste slet ikke at bruge deres Forstand. Boglæsning var heller ikke rosværdig. 4 Bøger uddeltes til Forældrenes Opmuntring. Roerslev er en gammel Mand, som vel stræber efter Evne, men har ingen Evne«. Samme Aar havde Kaptajn M o u r i e r opført en ny Skole i Vindehelsinge, der tillige var indrettet til Spindeskole. Byen laa under Aagaard Gods i Gørløv Sogn, ejedes af Kaptajn P. M. Mourier.

Da en Nyordning af Skolevæsenet i 1794 kom paa Tale, foreslog Provst H o l m nye Skoler indrettede i Dalby og Mullerup, henholdsvis til Aflastning af Vindehelsinge og Drøsselbjerg Skoler. I Mullerup havde Bødstrups forrige Ejer, S w i t z e r, ladet bygge et Skolehus, som han lejefrit gav til en Skrædder for at læse med Børnene ved Vintertid, desuden gav han Skrædderen 1 Td. Byg aarlig for at læse med Byens Husmandsbørn. I Dalby fandtes intet Skolehus, »men muligt et kan blive ledigt til en Tid, siden kan enten købes eller lejes til et Skolehus«, mente Holm. I Firserne nævnes en J e n s M a d s e n som Skoleholder i Mullerup.

Den nye Skoleholder i Vindehelsinge, H a n s R o s s i n g, havde en kort Tid været paa Blaagaard Semina-

rium. Han kaldedes som Skoleholder, men blev jo ved Degnekaldets Nedlæggelse Skolelærer og Kirkesanger. Der udlagdes $4\frac{1}{2}$ Td. Land til Skolen, muligvis Byens gamle Degnejord. Ved Visitatsen i 1801 »var en Mængde Børn samlet. Mange udmærkede sig ved deres gode og færdige Svar af Lærebog og Katekismus. Den bibelske Historie var ikke ubekendt. Her skrives. Regning skal begynde. Boglæsning er for det meste ordentlig og god. Men Salmer havde man endnu ej læst. 32 Bøger uddeltes. Rossing, som har været Tilhører paa Seminariet, underviser med god Forstand og katekiserer meget godt. Han forretter Vakancen i Degnekaldet og synger temmelig vel«. I 1815 gav Biskop Münter følgende Karakterer: Læsning: mg, Skrivning: alle, paa nær dog nogle, mg, Religion: mg, Hovedregning: kun de første. — Under en ondartet, smitsom Sygdom i Sognet, der krævede 8 Menneskeliv, gik Rossing trøstende og hjælpende og passede de syge. Han paadrog sig Sygdommen og døde efter 12 Dages haarde Lidelser den 11. Januar 1821. Hans Enke ægtede Lærer Thomsen, Tjørnelunde. I 1823 opførtes en ny Skolestue. Rossings Efterfølger, J e n s H a n s e n, var Lærer her i 42 Aar.

Reersø Skole.

Ifølge Ekstrakt af Skoleforretningen for Helsinge-Drøselbjerg Sogne er Reersø Land eller Ø omflydt og tilhører Sieur M. H ø e b e r g, Helsingegaard. Den anlover selv at skaffe Skole og Skoleholder, som han (Høeberg) tilsiger upaaklagelig efter Forordningen at forsyne, hvilket ellers hidtil sket er (8. Juli 1740). Ved Høebergs Revers af 5. Oktober s. A. tilstod han »paa Reersø at anskaffe en Skole paa Beboernes Regning« og at ansætte en Skoleholder, »som af dem nyder til aarlig Underholdning 12 Rd., 16 Læs Tørv, fri Græsning til 1 Ko og 5 Faar samt Furage 2 Læs Hø og 2 Læs Halm«.

Under 29. Oktober 1740 approberedes Reversen, der iøvrigt lød paa, at Skolehuset bestod af 9 Fag i maadelig

Stand, ved den vestre Ende fra Gavlen ud til Gaden en med Stengærde indhegnet maadelig Have og bag ved Huset til Vest 1 Skæppe Sædeland dertil hørende. Ved Synsforretningen fandtes intet Inventarium i Skolen. Kakkelloven tilhørte Beboerne, og Forældrene anskaffede selv de nødvendigste Bøger til deres Børn, som Skik og Brug hidtil havde været. Skoleholderen var en gammel, gift Svensker ved Navn S v e n d S t a g e, »og var efter nogle Aars Maade læst af samme svenske Husmand, ustuderet, kan ej skrive«.

Svend Stage døde den 23. Oktober 1759, 76 Aar gammel, og den gejstlige Skifteret, der forvaltede Skoleholderens Dødsboer, mødte straks i Skolehuset med Provst M. L æ s s ø e, Reerslev, i Spidsen for at optegne Boets Ejendele. C h r. B o n s a c h til Helsingegaard bestred imidlertid Provstens Ret til at holde Skiftet, fordi »dette Hus ikke kunde anses som nogen Skole, ejheller den afgangne Svend Stage som nogen Skoleholder, men tværtimod som en Fæstehusmand, der saavel har Fæstebrev samt ansat at svare Husets aarlige Leje som andre Fæstemænd paa Reersø, hvilket bevises ved Sønnen Svend Aages Fæstebrev af 15. Juni 1746 samt af Jordebogen den 23. Juni 1747«. Det var Bonsach meget om at gøre selv at lade Skiftet afholde for at skaffe sig Fæld*) paa Huset, saa han fastholdt, at Stage slet ikke var beskikket til Skoleholder af Ejeren til Helsingegaard, men kun antaget af Øens Beboere. Dette ansaa Provsten som usandsynligt, for den daværende Provst R e e n b e r g var en akkurat Mand, der sikkert havde eksamineret Stage, som derefter kaldedes i Henhold til Forordningens Bestemmelser, og Stages Navn havde fra første Færd til nu været opført paa Herredets Liste over Skoleholderne. Selv om Stage havde haft Huset i Fæste før Skolernes Oprettelse, saa kunde han dog ikke, efter at han var blevet Skoleholder,

*) Fæld eller Husfæld: Fald og Skade paa et Hus, Erstatning til Ejeren for Brøstfældighed paa en Gaard eller et Hus.

være pligtig at svare Husleje eller vedligeholde Huset, som »blev brugt til et Skolehus efter Anordningens Tilladelse af Dato 29. April 1740, Artikel 2, som giver Proprietærerne Frihed enten at bygge nye Skolehuse eller dertil indrette Gadehuse, som tilforn i Byerne findes«. Provsten foretog derefter Skiftet, hvortil Bonsach fremsatte Krav om Husfæld. Skifteretten afslog ved følgende Kendelse: »Hr. Bonsachs Fradrag for Husfæld, 5 Rigsdaler 4 Mk. 12 Skilling, kunde Skifteretten ikke tilkende Dødsboet at betale, siden ingen Skoleholder er pligtig at forskaffe sig Hus, ejheller holde det vedlige, men det bør efter Forordningen ske af Distriktets Beboere og deres Ejere, hos hvilke Hr. Bonsach faar søge Erstatning, ifald han noget bør have«.

Det kneb at faa en ny Skoleholder paa Øen, og Vakan-
cen trak længe ud. Reersøerne vægrede sig ved at bidrage til Opførelse af en ny Skole og Skoleholderens Løn. Svend Stage havde altid været daarligt aflagt, men han fandt sig i det uden at kny for »ikke at lægge sig ud med Bønderne og faa dem paa Halsen«. Beboerne var alle i god Stand og kunde nok aarligt give 1 Skæppe Rug og 1 Skæppe Byg af hver Gaard, mente Provsten, der henstillede til Biskoppen, at Sagen forestilledes for Hans Majestæt, da Beboerne er i de Tanker formedelst et gammelt Privilegium, som de har paa at være fri for Tiender og videre, at ingen har Magt til at paalægge dem nogen ny Udgift uden Kongen alene«.

Chr. Bonsachs Svoger og Medejer af Øen, D. S c h i ø t h, boende paa Frederiksberg, mente ogsaa, at Kongen burde tyde Privilegiet, af hvilket Schiøth var saa heldig at eje en Kopi. Kongen havde selv ejet Øen, og det maatte antages, at Kalundborgs Lensmænd eller Fogder i den Tid havde trykket Beboerne med Hoveri, og at Kongen derfor vilde fritage dem. De havde i 1454 været saa fattige, da de maatte svare af Fiskeriet, som de siden intet havde svaret af. Paa den Tid var der Skov paa Øen, saa de havde

kun ringe Jordareal til Sædavl. Nu forholdt det sig jo anderledes, eftersom Skoven siden uretmæssigt ryddedes. Hvad Reersøerne havde faaet af de efterfølgende Konger, var kun Stadfæstelser ved nye Regeringer og ikke Forøgelse. »Indholdet er, at de ej skal betale mer end $\frac{1}{2}$ Tønde Smør, en Arbejdsdag paa Ornummen (o: Overdrevet) og 2 Skilling Grots hver Mand. Den $\frac{1}{2}$ Tønde Sild er eftergivet, indtil Kongen maatte blive anderledes til Sinds. Da Kongen selv var Ejer, angaar disse Ting Landgilden*), og om andre Ting var der slet intet, aleneste, at de ej maa kræves videre«, skrev Schiøth. Sagnet gik ellers, at Dronning Margrethe havde givet Reersøerne visse Friheder, da hun led Skibbrud paa Øen. Men da deres Frihed stammede fra Christian den Førstes Tid og derefter at de efterfølgende Konger stadfæstet, maatte det formodes, at de paa Grund af Fattigdom havde faaet denne Frihed.

Det kunde godtgøres af Schiøths Regnskab, at Stage svarede Leje af Huset, indtil den eftergaves ham paa Grund af hans Alderdom og Svagelighed, og den halve Del fæstedes til hans senere afdøde Søn. »Huset hører os til«, paastod Schiøth. Og derfor spurgte han Øens Beboere, om de i det hele taget nærrede Ønske om at faa deres Børn underviste, om de maaske vilde sende deres Børn til Vindehelsing Skole, eller hvorledes de ellers kunde tænke sig at indrette sig, og hvorledes de vilde lønne en Skoleholder. Beboerne svarede, at det jo var deres Kristendoms Pligt at holde Børnene til Skole, men der var for langt til Skoler udenfor Øen. De evnede ikke at give mere end 1 Skæppe Korn hver aarlig, ialt 2 Tønder, Brænde samt Græsning og Foder til en Ko. Enkelte kunde gaa med til at betale Huslejen, men de vilde ikke svare til Husets Fæld; de holdt paa deres Privilegium. »Det er

*) Landgilde eller Landgæld: en Fæsters aarlige Afgift i Penge, Korn eller andre Naturalydelser til Ejeren. »Du skal holde din Gaard vedlige og svare din Landgilde«, hedder det.

urimeligt, da det kun angaar deres Landgilde og Afgift«, skriver Schiøth. »Vi mener, at Reersøboerne selv kunde holde en duelig Skoleholder, selv bygge Skolehus, selv lønne Skoleholder, hver Gaard med 2 a 3 Mark, Husmænd og de unge efter Forordningen, skaffe ham Brændsel, Græsgang og Vinterfoder for 1 Ko og 4—5 Faar«. De ydede intet til andre Skoler, og det vilde være bedst at undgaa Proces. Der var 16 Bønder og 16 Husmænd paa Øen.

Sognepræsten Christopher Bergen nærede ikke Tvivl om, at Undervisningen vilde blive forsømt, hvis det tillodes Bønderne at indrette Skolen efter deres eget Tykke. Skolen stod stadig vakant, men Skrivelser i Sagen veksledes indtil Majdagstider 1760. Saa greb Provsten ind og krævede, at Ejerne af Reersø burde efterkomme Høbergs Revers, da Skolen blev til, ikke alene vedrørende Skolehus, men ogsaa Skoleløn. Denne Løn var sat som det mindste, en Skoleholder kunde leve af. Beboerne var ret velhavende og fri for nogen Afgift, som andre Bønder maatte svare. Naar Husmænd og Tjenestefolk gav efter Loven, vilde hver Gaardmand næppe komme til at svare 3 Mark og intet mere af Kornvarer, som andre Bønder jo maatte svare i Skoleafgift.

Ved et kongeligt Reskript s. A. resolveredes, at Bønderne havde at ordne deres Skolevæsen i Henhold til Forordningen. Men de efterfølgende Skoleholdere blev ogsaa afhængige af Bønderne, »som de har Hus og Løn af«. Saaledes blev det for Mathias Roerslev, der forflyttedes til Vindehelsinge, og for forhenværende Skoleholder i Drøsselbjerg, Albrecht Schäfer, samt fra 1773—1805 for Husmand Hans Larsen, og Undervisningen blev jo sløj. Biskop Balle noterede 1789: I Reersø Skole var det lige saa nær med Børnenes Fremgang (som i Vindehelsinge). De plaprede af Katekismus uden at begribe et Ord deraf, og Boglæsning duede kun lidet. 3 Bøger uddeltes til Forældrenes Opmuntring. Lars Hansen for-

staar intet mindre end at læse for Børn, men Bønderne lønner ham selv og vil dog beholde ham, fordi han godt kan snakke for dem. 1801: Adskillige Børn svarede ganske vel og ej uden Eftertanke af Lærebog og Katekismus. Nogle læste godt i Bog, andre slet. Faa lærte at skrive. *Salmer vidste man ikke. For at opmuntre til Skolegang uddeltes 15 Bøger. Hans Larsen er gammel og næsten umulig. En anden Person, som alt har undervist de bedste Børn med Held og Nytte, skal træde i hans Sted imod at give ham Pension.*

Der blev omkring Aarhundredskiftet opført en ny Skole med lerklinede Vægge og Straatag. Den Person, Balle foran omtaler, hed Peter Christian Lange, der ellers var Øens Skomager. Han optraadte ret egenraadigt, syntes Provst Holm, da han 2. Juli 1810 visiterede Skolen uden at finde nogen Skoleholder, idet Lange var rejst til Tinge uden at anmelde sin Fraværelse. »Han har Mangel paa Aands og Hjertes Kultur«, erklærede Holm. Biskop Münter frakendte dog ikke Lange al Duelighed som Skoleholder i 1815. Reersø Skole: Læsning: g×, Skrivning: g, Religion tg, Hovedregning: som Vindehelsing. Peter Christian Lange, Skomager, 50 Aar, ganske duelig, Opførsel rosværdig.

En Christian Hansen, der i nogle Aar havde forsøgt sig som Medhjælper hos forskellige Degne, antoges efter Langes Død i 1816, men frattraadte allerede 2 Aar efter. »Hans Fratræden er en Gevinst for mig og Reersøs Beboere«, skriver Sognepræsten Marcus Mathiasen. Saa fik Øen endelig en rigtig Skolelærer, nemlig Peter Sørensen, der havde Lærereksamen fra Brøndbyvester Seminarium, men han forflyttedes 1820 til Vedskølle ved Køge. Saa indgav Beboerne en Ansøgning til Kancelliet om at faa den 25-aarige Styrmand Lars Esbensen, der netop stod for at holde Bryllup med en af Byens unge Piger, den 19-aarige Karen Olsdatter. Det tilstodes dem. Og ham var de slet ikke saa ilde faren med. Han

roster for Flid og Orden. Münter gav 1824 Skolen mg i Læsning, ug i Skrivning og tg i Hovedregning. Men Esbensen kunde ikke katekisere, »hvilket ej heller er at forlange af en Styrmand«, trøstede Bispen venligt. — Bønderne var i 1801 blevne Selvejere, og fra 1824 virkede Dannebrogmand J. H a n s e n, der ejede 4 af Øens 16 Gaarde, som Skolepatron, hvilken Post Ejeren af Helsinggaard hidtil havde haft. Esbensen døde 1835, en Datter blev senere gift med hans Efterfølger, P. C. B r ø n s, i dennes andet Ægteskab.

Drøsselbjerg Skole.

Ogsaa i Drøsselbjerg begyndte Skolen i 1742 første Mandag efter Jul. Her skulde Drøsselbjerg, Mullerup og Bødstrupgaard samt Knudstrup By af Gierslev Sogn søge Skole. Skolehuset bestod af 8 Fag god Bondebygning, mest Fyr uden Fod, i forsvarlig Stand, dog lovedes Forbedring, til Huset laa en Have mod Syd, 69×58 Alen. Inventaret: 1 Jernbilæggerovn, men den tilhørte Skoleholderen, der selv havde Brug for den i sit Sengekammer, 1 Fyrrebord paa 4 Pæle og 3 Bænke. Der lovedes nok et Bord med 3 Bænke. Endvidere var der 5 Abc'er, 4 Katekismer, 3 Evangeliebøger, af hvilke lovedes endnu et Dusin af hver Slags, samt en Bibel. Lønnen: 6 Rd., nok af Degnen 6 Rd., 5 Td. Rug, 7 Td. Byg, Græsning og Foder til 2 Køer og 6 Faar. De 6 Rd. fra Degnen var nok saa snildt af Godsejeren henlagt til Skolelønnen for at lovliggøre denne. Men Hemmeligheden ligger i, at Skoleholderen i Drøsselbjerg for disse Dalere skulde være Substitut i Drøsselbjerg Sogn for Degnen og gøre hans Bylæsninger!

Man burde af Skolepatronen, Godsejer J o a c h i m B a r n e r P a a s c h e til Bødstrupgaard vente en særlig Omhu for de smaa Guds Lam i Skolehuset, eftersom han i sin Kirkestol havde ladet sætte følgende Inskription:

Her er det Sted, jeg i Guds Hus ham dyrke vil og ære.
 Her er det Sted, jeg og mit Hus Guds frygt vil gerne lære.
 Her er det Sted, jeg mine Smaa til Gud vil lade bære.
 Her er det Sted, hvor Ordet skal vor Sjæleføde være.

Drøsselbjerg Skoles første Lærer, den ustuderede Albrecht Schäfer, maatte forlade Embedet efter 9 Aars Forløb. Han var en mærkelig sladdervorn Fyr, der havde sit Søgelys ude lige fra Tersløse i Nord til Slagelse og Korsør i Syd for at finde Stof til sin Nyhedspose, og hvad der undgik hans Opmærksomhed, hørte han fra sine Sladrebrødre og Sladresøstre. Han var gram i Hu over alt det, han saadan erfarede, og hans Harme og Sorg over denne Verdens Ondskab blev tilsidst saa overvældende, at han maatte have Luft ved at udøse sin Galde for Stiftsøvrigheden i en lang Skrivelse af 1746 uden Navns Underskrift. Alle maatte holde for. Og han bedyrede sine Ord med: Det er saa sandt, som jeg lever, eller lignende.

Der var nu Godsejer Paasche, han lader opkræve 24 Rd. aarlig til Skolen og giver kuns 6 ud. Bønderne er ikke fri, skønt de skulde være det efter kgl. Majestæts Forordning. Han tager 2 Sk. pr. Td. Hartkorn af hver Bonde. Præste-, Kirke- og Kongetiender er fri, men Bonden maa holde for. Præste- og Herregaarde er fri for Skoleskat, men Staklerne i Husene skal holde for, om de kan ikke mere. Helligdagene holdes ikke; der ages med Tørv, Hø, Korn, Møg og graves Grøfter baade for sig selv og til Hove. Præsterne ser det, men tør ikke nævne Helligdagsloven, da de er bange for at miste Offer. Præsten i Kirkehelsingør gør heller Gud og Kongen imod end lægger sig ud med Herrerne Paasche og Høeberg. Der var meget mere om Præsterne, han fik rystet ud af sin Pose. Kapellanen i Korsør drikker som et Bæst. Han har prøberet, hvor dyb Puseren (∴ Pølen) er. Gierslevs Præst er gesvindt, er i Kirken, Aleneste Gud, Nu bede vi den Helligaand: straks Prædikestol, dermed er klaret. Præsterne er gerrige Puggere, de vil have Offer og Høstdage og Møgdage. Og Staklerne, som bor i et Hus, maa gøre 2 Ugedage. Det er stor Skade at Kvæg døde, ogsaa for Stillingepresten, for der findes ikke saa kæk en Studepranger i Sjælland som han. For 2 Aar siden saa jeg ham paa Helmesse (∴ Alle Hel-

gens Dag) Marked i Slagelse: lys Kjol, hvid Rokkelore (o: Kappe), Jagtpisk, tvært over Livet grønt Slag og Hat paa, saa jeg tænkte, det var en Slagter, men forundrede mig, da jeg fik at vide, at det var en Præst. Saa fik Degnene læst og paaskrevet. Det er en dejlig Bestilling, de har faaet, at gaa til Gæstebudene med Sparebøssen. Saa snart Maaltidet er endt, agerer de første Dansemester, og siden saa længe de rinder og vinder. Degnene er Belials (o: Djævelens) Børn, og Præsten i Tersløse, der ikke kunde forliges med sin Degn, var af samme skønne Kuld, mente Schäfer. Det er saa vist, som Gud skal hjælpe mig, at Helsingedegnen, naar han kommer i Drøsselbjerg Kirke, lægger sig paa Bænken i Bagstolen under Prædikenen og sover hver Helligdag. — Saadan øste Schäfer op af sit Hjertes Fylde. Ja, der var adskilligt flere artige og lumre Foretelser, som ikke skal refereres her.

Da Schäfer hist og her havde ladet falde Udtalelser om lignende Foretelser, navnlig fra Pastoratet, fandt man forholdsvis let Synderen. Paasche underrettede Amtmanden om Sagen, og denne indkaldte til Møde paa Bødstrup. »Anno 1747, 26. Januar, mødte undertegnede Frederik Adeler, kgl. Majestæts Konferensraad og Amtmand over Kalundborgs, Dragsholms, Sæbygaards og Holbæks Amter tillige med Provsten for Løve Herred, velærværdige og højlærde Hr. Reenberg, paa Bødstrup udi Overværelse af velærværdige Hr. Høst, Sognepræst for Helsinge-Drøsselbjerg, for at eksaminere Skoleholder Albrecht Schäfers indgivne Klage til Hans Excellence, Geheimeraad Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen«. Skrivelsen forelagdes, og Schäfer toges i Forhør. Paa Forespørgsel, om »det ikke var hans Haand, da den ligner samme i alle Maader«, svarede han nej. Om han »vidste nogen Rede til de anførte Poster?« Nej, det vidste han ikke, og det var usandfærdigt altsammen. Sluttelig maatte han vedkende sig som Skrivelsens Forfatter og bad ydmygt om Forladelse. Det var gjort i voldsom Overilelse. Schäfer oplystes nu om, at

han iflg. Skoleforordningens Post 10, tredie og fjerde Stykke, var uværdig til at besidde Skoleembede og hjemfalden til Embedsfortabelse. Og da han havde »paalagt sin Øvrighed usandfærdige Beskyldninger«, fortjente han Straf efter Danske Lovs Paragraf 1001, Artikel 7.

Schäfers Beskyldninger erklæredes at være urigtige. »Men som Skoleholderen Schäfer forestillede Konferentsraaden, at han i sin Enfoldighed og efter en haard Svagthed havde faldet til denne Daarlighed, bad han da ydmygst, at Konferentsraaden tillige med alle de gode Mænd, han saa ubillig havde angrebet, om Forladelse og anlovede derhos, at han aldrig mere skulde befatte sig enten med sligt eller andre Ting, hans Embede uvedkommende, at melere, men at leve et fredeligt og stille Liv efter Forordningen. Og siden da Sieur Paasche tillige med Provsten og Sognepræsten hellere saa hans Omvendelse end hans totale Ruin efter Lovens rene Ord og hans egen Bekendelse, saa tilgav de ham denne hans Forseelse i alle Maader paa Kondition, at han herefter opfører sig saavel i Lærdom som Levnet og Omgængelse, saaledes som ske bør«. Schäfer blev derpaa alvorlig advaret »at entholde sig fra alt usømmeligt og forholde sig, saaledes som det en retsindig Skoleholder, der er sat til at oplyse og lære de unge, vel kan egne og anstaa saavel i Lærdom som i Levnet, saafremt denne Sag og Forseelse ikke skal staa aaben for ham til Paatale og Afstraffelse«. Og da han ikke vidste Rede for sine Beskyldninger, men alt var gjort i Overilelse, og da han havde bedt de nærværende om For-

*) Christian den Femtes Danske Lov § 1001, Art. 7: Befindes nogen med skammelig Løgn, mundtlig eller skriftlig, at ville sette deris Øvrighed, Gejstlig eller Verdslig, eller andre hæderlige Folk og ærligs Hustruer, eller Møer, nogen Skandflik paa, bøde sine tre Mark, og derforuden trende fyrretyve Lod Sølv. Og hvis hand ikke haver at bøde med, da bør hand at slaais til Kagen og bære Stene af Byen.

(Skandflik: Skamplet. Kag: en Pæl, hvorved Forbryderen bindes og piskes (kagstryges). Den, der idømmes en Tremarksbøde, har sin Ære forbrudt — nævnes som Tremarksmand).

ladelse, blev det ham i alle Maader forladt og eftergivet. Saaledes forenede Konferentsraaden da Parterne. Protokollen underskrevs derefter af F. Adeler, Chr. Chr. Reenberg, J. Paasche, Degnen Johan Lund, Albrecht Schäfer samt Sognemændene Oluf Nielsen og Hans Povelsen.

Schäfer slap forbavsende billigt fra den Historie, men binde hans Sladdertunge var en Umulighed. Han »fremturede i Urolighed, yppede Kiv med Degnen i Drøsselbjerg Kirkes Vaabenhus, hvorfra den taalelige, fromme Mand, Hr. Høst, da retirerede sig for at undgaa hans Impudence (o: Skamløshed)«. Et Aars Tid efter krævede Paasche ham for en Provsteret og suspenderet. Han fradømmes Embedet, og i 1751 tog han Ophold i Havrebjerg. **Lars Pedersen**, ustuderet, † 1781, blev nu Skoleholder i Drøsselbjerg. Han laa i stadig Strid med Sognedegnen om sin Substitutstillings Beføjelse. Den ligeledes ustudeerede **Peder Rasmussen Kjølholdt** døde 1795. Biskop Balle nedskrev 1789: Børnene læste meget vel i Bog og lagde for Dagen, at de havde sundt Begreb om deres Børnelærdom, for hvilken de færdigt gjorde Rede. Lidet havde man ogsaa begyndt at læse af den bibelske Historie. 10 Bøger uddeltes. Kjølholdt er en brav og flittig Skoleholder, som trolig forretter sit Arbejde og katekiserer vel.

Da Skolen nu igen blev ledig, indkom ikke faa Ansøgninger til Skolepatron, Godsejer **H. Faith**, Bødstrup. De fleste var fra Skomagere, der »efter Ordsproget: Sutor! ne ultra crepidum*) bedst er tjente med at blive ved deres lærte Haandværk«, syntes Faith, som bad Bispen finde en Mand til ham fra det nye kongelige Skolelærerseminarium. Faith havde erholdt Oplysninger om, hvorledes en saadan faglært Lærer skulde aflønnes. Der skulde skraves 100 Rd. sammen til Lønnen. Saa meget havde man ikke at raade over, men ventelig om faa Aar, naar Degnekaldet ved den

*) Sutor! ne ultra crepidum: Skomager, blive ved din Læst.

72-aarige, svagelige Degn Allerups Død nedlagdes, kunde den nye Lærer blive Kirkesanger for Drøsselbjerg Sogn og vente en Indkomst paa over 100 Rd.: Drøsselbjerg By havde 11 Gaardmænd, der hver gav 1 Skp. Rug, 2 Skp. Byg, 2 Lispund Hø, 3 Lispund Halm, 1 Læs Tørv. For Strandgaarden i Knudstrup 1 Skp. Rug, 2 Skp. Byg, 2 Lispund Hø, 3 Lispund Halm, 1 Læs Tørv. Mullerup By 18 Gmd. à 5 Fdk. Rug, 2 Skp. Byg, 2 Lispund Hø, 3 Lispund Halm, 1 Læs Tørv. Knudstrup By 7 Gmd. á 1 Skp. 2 Fdk. Rug, 2 Skp. Byg, 2 Lispund Hø, 3 Lispund Halm, 1 Læs Tørv. Bødstrupgaard 6 Rd., Kirkehelsinge Degnekald 6 Rd., Offer 12 Rd., 3 Td. geometrisk Land af bedste Sort Jord á 4 Rd. Tilsammen 36 Rd., 5 Td. 5 Skp. Rug, 9 Td. 2 Skp. Byg, 74 Lispund Hø, 111 Lispund Halm, 37 Læs Tørv m. v.

Det lykkedes Faith at faa P e d e r S c h m i d t B o u c h o r s t fra Blaagaard Seminarium. Denne brave Lærer passede Skolen godt indtil sin Død i 1810 trods de sørgelige Forhold, han maatte kæmpe med i sit Hjem. »Bouchorst har erfaret Sandheden af disse Ord: En Mands Husfolk er hans værste Fjender«, skrev Provst Alexander Holm til Amtsprovst S e v e r i n W a r t h o e, »thi baade hans fraskilte Kone og hans Børn har forenet sig imod ham. Han er bleven bestjaalen af nogle, som har brudt ind om Natten, jeg er langt fra at sige, at hans Kone har gjort det. Jeg har og følt Bevis paa nogles Had imod mig, da man med Sten har saaledes indslaget Vinduet ved Prædikestolen, at jeg, naar Vinden bærer paa, ej kan bære mig der« (1810). Skolehuset var oprindeligt indrettet i et gammelt Fæstehus, nu i en sølle Tilstand: ikke en eneste Væg tilklinet eller et helt Vindue, nogle Vinduer tilmurede, alt mere egnet til at være et Svinehus end til at være Skole. Der hengik dog endnu 7 Aar, før J e a n v a n D e u r s, Bødstrup, fik samlet sig sammen til at bygge en ny Skole.

Visitatsen 1801 forløb ret smukt: De fleste Børn gjorde

Rede for Lærebog og Katekismus med god Forstand og megen Færdighed. Man havde Kundskab om den bibelske Historie. De fleste læste godt i Bog. Her skrives og regnes. Men Salmer skal nu først læres. Jeg uddelte 24 Bøger. Skolelærer Bouchorst, Seminarist, underviser godt og katekiserer ganske vel.

Sognepræsten i Gierslev, L a r s C h r i s t i a n D a n, tog sig i 1805 for at frigøre Knudstrup fra Drøsselbjerg Skole og i Stedet lægge Byen til Løve Skole i hans eget Sogn, da han fandt det udenfor sin Opgave at visitere Børnene fra Knudstrup i et fremmed Sogn. Børnene fra Knudstrup søgte iøvrigt slet ikke til Drøsselbjerg Skole, hvortil Vejen var alt for lang, og de skulde passere en Aa. Til Løve havde de kun halvt saa langt, oplyste Dan. I forrige Tider havde der været opført en Skole paa Fladehøj, et Bøsseskud øst for Bødstrup, hvor baade Knudstrups, Drøsselbjergs og Mullerups Børn søgte til, men da den stod paa en Høj, kunde den ikke blive staaende for den stærke Blæsts Skyld, og efter en halv Snes Aars Forløb blev den igen nedbrudt og lagt til Drøsselbjerg, hvor den havde været før. Nu sender de Forældre, der har Raad til det, deres Børn til en gammel Kone, som læste med dem, eller ogsaa til Byens Bødker, men det blev jo dobbelt Bekostning for Knudstrupperne baade at yde til Drøsselbjerg Skole og betale aparte.

A l e x a n d e r H o l m mente dog, at nogle Børn fra Knudstrup søgte til Drøsselbjerg. Men ellers lod Bønderne i den By hellere deres Børn drive om paa Gaden end søge Skole. »Den sande Aarsag til Knudstrup Børns Forsømmelse synes at være den, at deres kære Forældre ikke ønsker, at deres Børn skal blive bedre oplært, end de selv er det«. Den omtalte Aa var efter de senere Tidens Vandafledning nu kun en Bæk, over hvilken er lagt en Egebjælke, og ufarlig at færdes over, forklarede Holm. »At Knudstrupperne ligesom andre Bønder helst lader deres Børn gaa til en gammel Kone, dette tror jeg; thi for hende

faar de smaa Stakler Lov at gøre, hvad de vil, og gør en synderlig hurtig Fremgang, da de læser, inden de har lært at kende Bogstaverne og staver, medens den ordentlige Skolelærer — at jeg skal bruge Bondens Ord — sinker Børnene saa meget med den underlige Stavning; det er udenfor al Tvivl, at vi maa tilskrive disse gamle Matroner, som paatager sig at være Lærerinder, den Vanvittighed, som vi siden finder hos deres Disciple og Discipelinder, som man ikke med Grund kan anse for andet end halv Mennesker«. I det hele taget led Tiden ved »den forkælede Opdragelse, som gives Bønderbørn, der midt om Sommeren har deres Forstandskister dækkede med lodne Huer og om Vinteren er indhyllede, Gud ved i hvor mange Lag Klæder, som gør, at Efterslægten bliver til Skrællinger, der frygter for enhver Draabe Vand og Vindpusten, medens Forfædrene, der havde en mandigere Opdragelse, gruede for intet af dette«, docerede Provsten meget fornuftigt.

Det lykkedes Pastor Dan at faa Knudstrup By henlagt til Løve Skole, men det kunde ikke ske, før Drøsselbjerg Skole skiftede Lærer, da Byens Beboere jo skulde yde til den siddende Lærers Løn. Skolelønnen blev derfor ringere i Drøsselbjerg, jvf. ovenstaaende Oplysninger om Ydelserne fra Knudstrup, da Jens Nielsen, fhv. Lærer i Heininge, Lærereksamen fra Brøndbyvester Seminarium, tiltraadte Embedet i 1810. Biskop Münter bedømte 1815 Jens Nielsens Skole saaledes: Læsning g, Skrivning g, Religion mg, Hovedregning ret god. Skolelærer Jens Nielsen, 33 Aar, duelig, Opførsel rosværdig. — De nye, faguddannede Skolelærere havde deres Styrke i Katekisationerne og øvrige Undervisning i Religion. Seminariet paa Blaagaard og det omtrent samtidig indrettede Seminarium paa Brahe Trolleborg, praktiserede i Førstningen delvist de store Pædagogers Krav om Anskuelse og Forstaaelse i Undervisningen med mere. Navnlig Brahe Trolleborg var lydhør for nye Skoletanker. Men efterhaanden gled Seminarierne i det væsentlige over til at blive rene teologiske Lære-

anstalter, saa Eleverne kunde afslutte deres Studietid med Titelen exam. theol., om den var blevet brugt.

Endnu skal nævnes, at Nielsen afgik 1821 og efterfulgtes af Søren Svendsen Aagaard, der havde Lærereksamen fra Jonstrup, hvortil Blaagaard var flyttet. Han havde forhen været Lærer i Lindevad og var en meget dygtig Mand, »som føler Lyst og Iver for sit vigtige Kald«, sagde Præsten, men han døde allerede Aaret efter. Svend Larsen Høyer, Lærereksamen fra Jonstrup, fhv. Andenlærer i Randers, var ogsaa dygtig »med en vakker Kone af god Opdragelse«. Han forflyttedes 1825 til Torpsømagle, hvorfra han udgav »Geografi for Almueskolen«, der gik i mange Oplag. Hans Efterfølger, Ole Jensen, der 3 Aar senere forflyttedes til Sæby, blev bekendt som en aktiv ivrig Deltager i Egnens gudelige Forsamlinger. Han var en retskaffen, dygtig Mand, men streng og alvorlig i sit Væsen og i sin Forkyndelse, fortæller hans samtidige Kollega, Forfatteren Anton Nielsen, i »Landsbyliv i Trediverne«.

KILDER:

Rigsarkivet: General-Kirkeinspektoratets Beretninger fra Biskoppernes Visitatser. — Den store Skolekommission af 1789. — Brevbøger. — Folketællinger. — Oeders Statistik.

Landsarkivet: Bispearkivets »Indkomne Sager«. — Det danske Skolevæsen. — Bispevisitatser. — Indberetninger af 1759. — Holbæk Amt. — Holbæk Amtsprovsti. — Sognearkivet. — Gejstlig Skifteret. — Kirkebøger m. m.

Trykt: Traps Danmark. — Wibergs Præstehistorie. — A. Petersens Sjælland Stifts Degnehistorie.